

RECENZE

Review

Bačkor M., Goga M. & Marcinčinová M. 2020. Atlas lišajníkov Slovenska I. Epifytické druhy. Univerzita Pavla Jozefa Šafárika v Košiciach, Košice 2020. 144 pp. ISBN 978-80-8152-903-0. Účelová, nepredajná publikácia.

V roku 2020 vydal kolektív lichenológov z Univerzity Pavla Jozefa Šafárika v Košiciach fotografický atlas epifytických lišajníkov Slovenska. Je to veľmi užitočný počin, ktorého cieľom je, ako píše autori v závere úvodnej textovej časti, propagácia lichenológie ako takej a propagácia štúdia lišajníkov na Slovensku. Pri prvom listovaní (v mojom prípade pdf dokumentu) poteší oko elegantná grafika s prevládajúcou zelenou farbou. Na prednej strane obálky sú fotografie dvoch rozšírených druhov – fýskónie poprásenej (*Physconia distorta*) a podľa autorov fýscie hviezdovitej (*Physcia stellaris*) a na zadnej strane záber na kmeň borovice so zástupcami rodu *Bryoria* a s diskovkou bublinatou (*Hypogymnia physodes*). Bloky troch skupín lišajníkov zoskupených podľa typu stielky (kôrovitá, lupeňovitá a kričkovitá) charakterizujú tri rôzne farby – žltá, zelená a modrá. Do osobitnej modrozelennej kategórie zaradili autori príklad dutohlávky, ktorá má stielku zloženú z dvoch častí – prizemných šupín a podccí. Všeobecnú a špeciálnu časť publikácie delí krásny záber na kmeň buka v Národnom parku Poloniny, ktorý je (park aj konkrétny buk na fotografii) útočiskom dnes už kriticky ohrozeného makrolišajníka jamkatec pľúcny (*Lobaria pulmonaria*). Úvodné strany textu predstavia čitateľovi lišajníky, ich pôvod, základné informácie o morfológii a anatómii stielky, spôsob rozmnožovania, jednotlivé zložky symbiózy, sekundárne metabolity a chemotaxonómiu lišajníkov, čo je okrem ekofyziológie špecializácia autorov publikácie, spojitosť lišajníkov s hodnotením kvality životného prostredia. Venujú sa aj téme ohrozenosti a ochrane lišajníkov, substrátovej špecificite, rozšíreniu epifytov na Slovensku a nomenklatúre. Potom krátko komentujú štruktúru textu vo fotografickej časti. Dve záverečné kapitoly predstavuje register latinských a slovenských mien a použitá literatúra.

Fotografie, ústredná časť knižky, sú pôvodné. Autori ich buď získali počas práce v teréne, prípadne ich zhotovili použitím stereomikroskopu, keď fotografovali materiál zapožičaný zo zbierky lišajníkov Centra biológie rastlín a biodiverzity SAV (akronym SAV). Časť fotografií poskytol kolega František Bouda (Mykologické oddělení, Národní muzeum, Praha).

Prvú verziu textu publikácie som recenzovala. Práve preto, že publikácia je venovaná záujemcom o lichenológiu, usudžujem, že pre autorov môže byť užitočné, ak na niektoré nepresnosti, ktoré v publikovanom texte ostali, upozorním v tejto recenzii. Z pedagogických dôvodov a takisto

vzhľadom na komfort čitateľa je potrebná presná a konzistentná terminológia. Pri opise fotosyntetizujúcich biontov lišajníkov je vhodnejšie použiť pojem cyanobaktérie namiesto sinice. Z morfológických a anatómických nepresností uvediem príklad – vertikálne útvary vyrastajúce z prízemných šupín pri dutohlávkach, podéciá, síce slúžia na rozmnožovanie, no treba upresniť, že na nich vznikajú plodnice – apotéciá. S pojmom „temeno peritécia“ (v súvislosti s informáciou, že na temene peritécia sa nachádza ostiolum) som sa v literatúre nestretla. Vrstva, v ktorej sa nachádzajú fotobionty v heteromerickú stielku, sa nazýva napr. fotobiontová vrstva, nie fotobiónová. Termín pruina nie je alternatívny názov pre oxalát vápnika. Na viacerých miestach sa pri opise stielky používa pojem protalus prípadne prvostielka – chýba úvodné vysvetlenie, termín nemusí byť čitateľom zrozumiteľný. Konzistentnosť chýba aj pri použitých kategóriách rozšírenia prezentovaných druhov. Na niektorých miestach sa dozvieme len informáciu typu „vzácný“, „bežný“, „roztrúsený“, inde aj s doplnkom – „bežný, kozmopolitný“, prípadne „druh rozšírený v dubinách“, či „miestami hojný druh“. Veľmi nejasné sú kategórie typu „málo rozšírený druh“, či „mierne rozšírený druh“, „menej rozšírený druh“ alebo „pomerne častý druh limitovaný najmä svojím charakteristickým stanovišťom“. Pri druhu *Tephromela atra* sa dozvieme, že tento druh má dva variant. Takáto taxonomická kategória neexistuje, existuje napr. varieta (skratka var.). Druh *Hypotrachyna revoluta* by nemala byť pravdepodobne vyhynutá, po roku 2000 máme k dispozícii údaje z východného Slovenska a Záhorskej nížiny (napr. Guttová et al. 2018, Guttová 2002). Druh *Hypogymnia tubulosa* je v súčasnosti pomerne častý, aj v urbanizovanej krajine. Fotografie druhov *Hypogymnia farinacea* a *Scoliciosporum chlorococcum* nie sú veľmi reprezentatívne a didaktické. Z technických pripomienok uvediem že latinské termíny nesklonujeme (napr. epicortex). Študentom nemusí byť zrejmé, čo znamená informácia „sorédiá“ (sg. sorédium), či termín bazionymum (v texte nesprávne ako bazionym). Texty v popiskách fotografií sú uvedené kurzívou a latinské meno lišajníka obyčajne, zvyčajne to býva naopak. Pri rozmeroch výtrusov je elegantnejšie použiť namiesto písmena „x“ znamienko „x“.

Atlas lišajníkov Slovenska vyplňa biele miesta v ponuke publikácií o lišajníkoch venovaných širokej verejnosti. Prispieva k zvyšovaniu povedomia o tejto skupine vizuálne i biologicky zaujímavých symbiotických organizmoch. Verím, že časť jeho čitateľov prispeje k poznávaniu lišajníkov Slovenska či už formou bakalárskych a diplomových prác alebo prostredníctvom on-line platforiem, ktoré globálne zhromažďujú informácie o biodiverzite.

Anna Bérešová

LITERATÚRA

- Guttová A. (2002): O náleze nezvestnej diskovky *Parmelia revoluta* na Slovensku. – Bryonora 29: 18–19.
- Guttová A., Palice Z., Liška J. & Lackovičová A. (2018): Príspevok k poznaniu diverzity lišajníkov východného Slovenska. – Bulletin Slovenskej botanickej spoločnosti 40: 11–34.

Jonáš Gruska 2021. Petržalské lišajníky. LOM. Typografia Plus. 194 pp. ISBN 978-80-974055-0-2.

Petržalka je jednou zo sedemnástich mestských častí Bratislavy. Žije v nej najväčší počet obyvateľov hlavného mesta Slovenska a zaraďujeme ju k najhustejšie obývaným oblastiam na Slovensku. Petržalka je pre mnohých synonymom dobovej panelovej zástavby, betónových múrov, ktorá začala v 60. rokoch 20. storočia. Cieľom bolo vybudovať obytné územie pre veľký počet obyvateľov. Petržalka je však aj územie s pestrou paletou biotopov (Chorvátske rameno, lužné lesy) či antropogénnych stanovišť, ktoré začali po odjazde žeriavov, bagrov a ostatnej stavebnej techniky úspešne kolonizovať lichenizované huby. Lišajníky ich kolonizovali tak dobre, že momentálne neujdu pozornosti okoloidúcich. Napríklad Jonáša Grusku, amatérskeho mykológa a lichenológa prispievajúceho fotografiami na stránky nahuby.sk a iNaturalist. Začal sa na ne pozeráť, fotografovať ich, študovať a skúmať pod mikroskopom. To mu evidentne nestačilo, nuž si zaumienil upozorniť na ich jedinečnosť aj ostatných formou nižšej publikácie s názvom „Petržalské lišajníky“, ktorá je ich skvelou reklamnou propagáciou.

Na dvesto stranách vydaných na kvalitnom papieri môžeme obdivovať farby a tvary lišajníkov spestrujúcich petržalské múriky. Kontrastne k nim nám pomarančová farba zvýrazňuje chrbát knihy, predelové stránky medzi kapitolami, názvy kapitol, či čísla strán. Pekným detailom sú výrezy na prednej a zadnej strane obálky, odhaľujúce názov samotnej knihy a vydavateľa. Prijemným doplnkom je vložená stránka s nálepkami – fotografiami vybraných druhov lišajníkov. V úvode sa čitateľ dozvie, čo viedlo autora k príprave tejto knihy, ďalej si hneď zaujímavu položil otázku „Kto sú to lišajníky“, potom pokračuje informáciami o tvaroch lišajníkov, o ich tajnosnubnosti, dozvieme sa, akými sú kolonizátormi, nenáročnými a odolnými, pripomenieme si ich bioindikačné schopnosti a využitie. Podstatnú časť knihy tvoria fotografie druhov na rôznych substrátoch a lokalitách Petržalky. Tá už dávno nie je bezútešná a sivá, aj vďaka lišajníkom. Verím, že tieto organizmy očaria vďaka knihe Petržalské lišajníky aj ďalších amatérskych prírodovedcov.

Anna Bérešová